

Reflexions sobre el “Persiles” (1)

Pep Comajuncosa

Aquestes reflexions parteixen de la lectura, de moment parcial, de l'interessantíssim llibre de Michael Nerlich “El Persiles descodificado” o la ‘Divina Comedia’ de Cervantes”.

“Los trabajos de Persiles y Sigismunda” ha estat un novel·la amb poca sort, i amb un destí asimètric al del “Quixot”. Va tenir un gran èxit inicial, al 1617 se'n van fer sis edicions i al 1618 van seguir algunes edicions més i les primeres traduccions. En canvi, ben aviat l'interès per l'obra va decreixer ràpidament. El mateix Menéndez P. , que considerava el Quixot fruit del “ingenio lego” de Cervantes considera el “Persiles” fruit de la “debilidad senil”.

Michael Nerlich creu que això posa d'evidència que per entendre el Persiles cal descodificar-lo. Nerlich, com alguns altres estudiosos (no molts encara, i tots no hispans) comença a veure que Cervantes es veia obligat a ocultar una bona part del seu missatge per tal d'esquivar la censura reial i inquisitorial. D'acord amb això, i per descodificar-lo, caldria llegir el Persiles des de l'òptica del lector de principis del segle XVII, els que veritablement van apreciar l'obra. Quan la capacitat descodificadora es va perdre degut al control informatiu de la censura inquisitorial, la obra va perdre gairebé tot interès.

La tesi principal de Nerlich (però no pas l'única) és que el Persiles és un homenatge a la Hispania visigòtica i Romana (amb crítica implícita a la dels Àustries) i que cal analitzar-lo tenint en compte simbolismes basats en l'anàlisi astrològic-astronòmic. Atribuïnt per exemple a cada personatge un estel. El mateix Nerlich diu però, que en aquesta direcció cal fer encara una anàlisi més profunda.

Un altre observació de Nerlich és que Cervantes fa servir sovint el que ell anomena “inverosimilitud demostrativa” que ell qualifica com “un llamamiento a prestar más atención o a buscar una explicación funcional a lo que –en apariencia- no funciona”.

És a dir, per cridar l'atenció del lector Cervantes sovint utilitza el recurs de dir alguna cosa inversemblant o falsa, o fa fer als personatges accions també inversemblants. Sense anar més lluny la ruta que segueixen els suposats peregrins per anar a Roma des d'Escandinàvia és simplement absurda, i tot el que fan no te res a veure amb un peregrinatge. El mateix Cervantes ho diu clar i castellà fan “un peregrino peregrinatge”

Voldríem en aquest primer escrit comentar una cosa concreta. Nerlich dóna molta importància al que passa al capítol intermedi del primer llibre primer, Cap 11 de 21 (és a dir, 10 davant i 10 al darrere), i al cap 11 del tercer llibre (en igual situació intermèdia). Bé, en aquests dos capítols d'acord amb les associacions estels-personatges es troben l'Ossa major i l'Ossa menor (simbolisme d'importància astronòmica o cabalística que Nerlich no acaba de precisar i que de moment se m'escapa). No és una stravanza de Nerlich, en tots dos capítols les referències als estels i la necessitat de buscar-hi el nord són freqüents. També hi apareixen carros, com s'anomenen de vegades aquestes dues constel·lacions.

Bé, l'interessant és el lloc on es produeixen aquests fets.

En el primer llibre es produeix a l'illa de Golandia. Tothom diu que és un lloc imaginari, i molts analistes creuen que tots els llocs geogràfics dels dos primers llibres (els que passen a països septentrionals) ho són. El mateix Nerlich ens dona però la clau de què representa Golandia. Quan al llibre tercer els peregrins arriben a Barcelona, Nerlich recupera del “Tesoro de la lengua” de Covarrubias la següent explicació etimològica del mot Catalunya:

“Provincia de la Hispania Tarraconense, dicha primero Saletania y después Gotholania, y corruptamente la llamamos oy Catalonia...”

Més enllà de si aquest és o no el veritable origen del mot Catalunya, Nerlich insisteix que si apareix al "Tesoro" es perquè en aquell moment era l'opinió generalitzada de la gent. I per tant és la interpretació que ens interessa per entendre el que volia dir un escriptor del XVI-XVII.

Per tan aquesta primera trobada "astral" es produeix a una Catalunya al·legòrica. El passatge és de gran importància ja que hi coincideixen per primera vegada personatges transcendents a l'obra. També hi ha digressions (que han generat desenes d'articles) sobre les llengües que es parlen en aquell moment. Cervantes fa broma en algun moment pel fet que ningú parla (al menys explícitament) la dels aborígens de l'illa (que seria el Godolà).

Però més interessant és encara la localització de la segona trobada (ja al llibre tercer) entre Ossa Major i Ossa Menor. Els peregrins van desembarcar a Lisboa, varen saludar de lluny els reis gods enterrats a Toledo, creuaren la Manxa i arriben al Regne de València i és en aquest punt on es produeix la segona trobada. L'edició de Cátedra a cura de Carlos Romero Muñoz situa el lloc a la comarca de la Marina. Xixona és a la comarca de l'Alacantí, però el municipi es fronterer amb la comarca de la Marina. Però encara més, per trobar l'exacta localització d'aquest important passatge és molt significatiu que, poc abans d'arribar-hi, unes quantes persones han abandonat el grup per anar cap València i els altres cap a Cartagena. L'elecció d'aquestes localitats no ens sembla aleatòria: València i Cartagena són equidistants de Xixona (uns 110 km.). Però el que és més interessant encara: Xixona es pràcticament a sobre de la línia recta imaginària que uneix València i Cartagena, i en el bell mig.

L'única manera de precisar millor que estan a Xixona, seria donar-ne les coordenades de latitud i longitud. Però el geni de Cervantes troba una manera indirecta, per evitarensors, però de total precisió. Cap censor ho va veure. I cap lector modern sembla haver-ho vist, perquè ningú ha llegit mai el Persiles esperant que Xixona pugui tenir un significat per a Cervantes.

En realitat, si el mapa que agafem és a una escala suficientment gran, veurem que Xixona es troba uns 5 km a l'est d'aquesta línia recta imaginària. Perfectament lògic amb els fets de la novel·la on els personatges (que caminen d'oest a est) arriben a la localitat en qüestió una estona després de que s'hagi produït la marxa d'uns quants cap a València i altres cap a Cartagena.

Resumint, que aquests dos punts focals de la història tenen lloc en una Catalunya mítica/al·legòrica i al bell costat de casa dels Servent, la família que en Bilbeny ha identificat com la del veritable autor del Quixot.

Una altra cosa ens sembla interessant. Nerlich és de la idea que Cervantes en el Persiles està fent un homenatge a l'Espanya visigòtica. Però em sembla que ho està fent des del punt de vista d'una Espanya que pren com a nucli original la corona catalano-aragonesa (en la idea dels cronistes de l'època dels reis catòlics que deien que amb Isabel s'incorpora Castella a l'imperi català).

M'explico: quan els peregrins són a Barcelona es produeixen un parell de fets que podríem considerar de senyals d'atenció per la seva inversemblança (així ho indica Nerlich). Primer, essent el destí del peregrinatge Roma, a Barcelona se'ls ofereix als peregrins la possibilitat d'anar de franc en vaixell fins a prop de Roma. Aquests ho refusen i prefereixen caminar per tot el sud de França i un bon tram d'Itàlia (malgrat que porten tota la novel·la dient que tenen pressa). I efectivament ens els trobem ja a Perpinyà i endinsant-se cap a la Provença. I per acabar-ho d'adobar Cervantes hi posa una frase (que assenyala Nerlich que ha de tenir alguna raó de ser, però que no hi acaba de trobar el sentit) de les que ha fet pensar als estudiosos que tot el Persiles era fruit del estat senil de Cervantes.

"y en Francia, ni varón ni mujer deja de aprender la lengua castellana"

L'afirmació és absurda, i ningú l'ha entès ni l'entén. Però al 1615 on tothom estava aprenent la llengua castellana, per raons ben conegudes, era a Catalunya!!! Per tant, a mi em sembla una manera indirecta de dir que malgrat caminar pel sud de França, de fet estan caminant per Catalunya.

Els peregrins segueixen per Provença, Llombardia i Milanesat fins a Roma. La idea de Nerlich és que han recorregut tots els territoris que han estat d'Espanya, en una mena d'homenatge històric a la Hispania. Però no pas una Espanya d'arrel castellana! La Provença i el Llenguadoc mai han estat sota domini castellà. Però si Carles era l'emperador dels catalans (i fins i tot Felip) el trajecte Portugal, La Mancha, Regne de València, Catalunya, Rosselló, Provença, Llombardia i Milanesat és un "peregrí peregrinatge" fins a Roma pel que de manera agosarada podríem anomenar de països pan-catalans (però mai pan-castellans).